

לקבוע לה מקום לעצמה, שלא לבייש את החוטא, שיסברו עולה הוא מקריב. הרי שבדין שוים הם העולה והחטאת אבל לא במהות הענין וטעמו.

ולפי זה אכן מוסבר שאין ענין עצמי שהחטאת טעונה צפון, אלא עיקר דינה להיות 'במקום העולה', ומוטעם לפי זה מדוע אין כאן אלא היקש. וע"ע טעם בספר חרושים ובאורים מנחות נו.

לפי האמור מיושבת קושיית השפת-אמת על מה שאמרו שאילו היה מקיש רק לחטאת, הייתי אומר שלמדים מן הלמד. והקשה, הלא גם אם ננקוט אין למדים מן הלמד, הרי כאן כתוב במפורש לעשותו במקום החטאת וכיצד שייך לעשות להפך מן הכתוב [ותירצו להעמיד את ההקש לדבר אחר באם אינו ענין] – צ"ב לכאורה, הלא אין שייך לסתור את המפורש] – ואולם הכוונה היא, היות וגדר ויסוד הדין בחטאת הוא לשחטה במקום העולה, ולא מדין 'צפון' מצד עצמו, כנ"ל – אם אכן היה כתוב לשחוט האשם במקום החטאת, היינו למדים מכאן לכל שאר ההקשים שניתן ללמוד מן הלמד, כלומר, גם דין המועתק ממקום אחר, ניתן להעתיקו הלאה.

'דבא אמר מהכא, דכתיב כאשר יורם משור זבח השלמים למאי הלכתא... משום דבעי אגמורי וותרת הכבד ושתי הכליות מפר העלם דבר של צבור לשעירי עבודת כוכבים ובגופיה לא כתיב...'

– תמה בשפת אמת: מנין כל זה, הלא כיון שרבא לומד מכאן שדבר הלמד בהקש אינו חוזר ומלמד בהקש, אם כן יש לומר בפשיטות שלכך הוצרך לכתוב בפרשת כהן משוח 'כאשר יורם... הגם שכתוב בו וותרת ושתי כליות בהדיא – כיון שלמדים פה העלם-דבר מפר כהן-משוח, לכן הוצרך לכפול הדברים, ללמדנו שאין ללמוד למד מן הלמד, שאילו כן היה די לכתוב 'כאשר יורם' ותו לא. ואם כן קשה מנין לומר אם אינו ענין לגופו, וללמד על שעירי עבודת כוכבים. 'וצע"ג'. [יש להעיר שבפירושו החזקוני על התורה (ויקרא ד, י) מובא שכדי ללמוד לפר העלם דבר צריך לכתוב הרמת אימורים בפר כהן משיח עצמו, שאל"כ לא נוכל ללמוד לפר העלם. ולא הזכיר כלל שעירי ע"ו. וצ"ע].

ולפי מה שנתבאר לעיל בסמוך היה מקום לומר שרבא כשכתבה תורה במפורש 'כזה כך זה' – אין זה בכלל 'דבר הלמד' ובוה חלוק על רבינא. נמצא אם כן שם'כאשר יורם... ניתן ללמוד למקום אחר, שאין זה נחשב 'דבר הלמד'.

אך תירוצו זה ליתא, שכל האמור לעיל הוא רק ביחס ללמד האחרון, שכאשר מפורש בו בכתוב להשוותו – אפשר שאינו נחשב 'למד מן הלמד' לרבא, אבל אם הלמד הראשון בלבד מוקש בפירושו למלמד, ודאי נחשב הוא כ'למד' ואין למדים ממנו, כמבואר בהמשך הסוגיא לענין גזרה-שוה ובנין-אב. ולא משמע שרבא חולק על כך. וראיה ברורה לזה, שהרי רבא עצמו אמר להלן (נה). שחטאת הנלמדת מעולה בהיקש, אינה חוזרת ומלמדת בהיקש.

'אמר ר' יוחנן: בכל התורה כולה למידין למד מן הלמד, חוץ מן הקדשים, שאין דנין למד מלמד'
– שהרי כל אותן ילפותות שאין למדים מן הלמד – בקדשים נאמרו, וחולין מקדשים לא ילפינן (ע' נויר לז: חולין פה).

דף נ

הערות ובאורים

'דבר הלמד בהיקש מהו שילמד בבנין אב' – אף על פי שמדת 'בנין אב' כחה חלש מ'גזרה שוה' שהרי אין משיבין על גזרה שוה, ואם כן הלא דברים קל וחומר; ומה גזרה שוה החזקה, אינה נלמדת בדבר הלמד מהקש, בנין אב לא כל שכן? – מכל מקום יש צד לומר שבנין אב כשאין לו פירכא, עדיף מגזרה שוה בדבר שיש לו פירכא (קין אורה).

לכאורה היה נראה ששאלת 'למד מן הלמד' אינה שייכת כלל לחזוקה של המדה, אם משיבין עליה אם לאו, ואין כאן ענין לקל וחומר. גם הקרן-אורה עצמו בסוף הסוגיא כתב כן, שהקשה הלא הסקנו לעיל (מח) דכולי עלמא הקש עדיף על ג"ש, ומדוע הקש אינו מלמד בהקש ואילו ג"ש מלמדת בהקש לרב פפא (וכן הקשה בלקוטי חדושי בית מאיר) – וכתב שכך נמסר למשה בסיני. והוכיח זאת גם מכך שהקש הלא עדיף על קל וחומר, שהרי עונשין על פי הקש ולא על פי ק"ו, ואעפ"כ לענין למד מן הלמד ק"ו עדיף מהקש.

ומ"מ יש מקום לשאלה בסגנון זה: הלא נראה לכאורה שסתם גזרה שוה יכולה להילמד גם בבנין אב, ואם כן מהו זה שאמרו שדבר הלמד בהקש אינו מלמד בג"ש, הלא תיפוק ליה מצד בנין אב. ועל זה בא תירוצו שבמקום שיש פירכא, אין לבוא בבנין אב אלא מגזרה שוה.

ועדיין לא הבנתי מה שאמרו בהמשך שדבר הלמד בבנין אב חוזר ומלמד בבנין אב, ואילו דבר הלמד בק"ו לא פשטו אם חוזר ומלמד בבנין אב – ולכאורה כל ק"ו הרי לא נגרע מבנין אב, שבכלל מאתים מנה. וצ"ע.

(ע"ב) 'דבר הלמד בקל וחומר מהו שילמד בקל וחומר' – המפרשים נתקשו כיצד אתה מוצא ק"ו מק"ו, הלא אם הדבר שאתה בא ללמוד חמור מדבר פלוני, ואותו דבר פלוני חמור מהמלמד הראשון, יכול אתה ללמוד באופן ישיר הדין השלישי מן הראשון ב'קל וחומר'. ואם יש פירכא כלשהי מן הראשון לשלישי, הלא אותה פירכא יכולה לסתור גם הק"ו מן הק"ו.

אמנם ניתן למצוא בשני סוגים שונים של 'קל וחומר'; כגון מה שאמרו לעיל (מט): שאם 'צפון' מעכב בחטאת, ודאי מעכב בעולה, כיון שהחטאת באה ונלמדת מעולה, הרי שעולה חמורה מחטאת [והתוס' כאן דנו זאת כ'קל וחומר']. ועתה אם נבוא ללמוד אשם מעולה ב'קל וחומר', זהו ק"ו הבא מק"ו שאינו שייך להילמד ישירות מן הראשון (קרן אורה. וע' ביד דוד ועוד).

כללי "למד מן הלמד" (1) בקדשים (2)

דבר הלמד בבנין אב	דבר הלמד בקל-וחומר	דבר הלמד בגזרה-שוה	דבר הלמד בהיקש ^א	דבר הלמד מהו ב... שילמד ב...
לא נפשט ⁸	לרב סמא כן ¹⁶ (בק"ז מגזרה שוה) למר זוטרא: תיקו	לרב סמא (ורבינא): כן (תודה הבאה ממעשר) למר זוטרא ברדר"מ: לא מצאנו ⁸	לא (רבינא: מהקש אשם לעולה וחטאת רבא: מ"כאשר יורם...)	מהו שילמד בהיקש?
לא נפשט ¹⁰	כן (בק"ז מגזרה שוה)	כן ¹⁴ (רמי בר חמא: סולת ברקיקין רבא: ניתוח ללא הפשט)	לא ¹⁷ (ר' יוחנן: "צפון" באשם)	מהו שילמד בגזרה-שוה?
לא נפשט	כן (בק"ז מהיקש - ק"ז בנו של ק"י)	כן (בק"ז מהיקש)	כן ¹¹ (מדחגא דבי ר' ישמעאל)	מהו שילמד בקל-וחומר
כן ⁶ (לינה בדם)	לפי המסקנא, השאלה לא נפשטה	תיקו ³	לפי המסקנא, השאלה לא נפשטה ⁹	מהו שילמד בבנין אב?

הערות לתרשים ושאר כללים

1). נראה פשוט שאין בכלל 'למד מן הלמד' אלא דבר הנלמד ממקום אחר, אם בהקש או בג"ש, בק"ו או בבנין אב – כמפורט בסוגיא, אבל דבר הנלמד בדרשה אחרת במקומו – אינו קרוי 'למד' לענין זה, ולמדים ממנו למקום אחר, כמו שמצינו בכ"מ. (ע' למשל בריש ערכין 'קרבנו... ויליף תחילת הקדש... ואפילו דבר שנכתב בפרשה אחרת ונדרש באם אינו ענין' למקום אחר, הריהו כאילו נכתב באותו מקום ואינו בגדר 'למד' – כבסוגיא לעיל מא. וכן במנחות עח.) – שאין הדבר תלוי אם הדין מפורש או למד מדרשה, אלא אם הוא דין שמקורו במקומו או ממקום אחר. [והרי מבואר בסוגיא שגם היקש המפורש בתורה, כגון שחיטת החטאת במקום העולה, נחשב כ'למד' שאין למדים ממנו – הרי שאין הדבר תלוי במפורשות אלא במקור הדין בכתוב].

ואם אותו הדבר שאנו באים ללמוד הימנו, בחלקו הוא מפורש [או נדרש במקומו] ובחלקו הוא נלמד ממקום אחר – נחלקו תנאים האם בכגון זה ניתן ללמוד למקום אחר אגב אותו חלק הנלמד במקומו, אם לאו (עפ"י הסוגיא להלן נו. ויומא נו.).

ומשמע מדברי רש"י (להלן נו:) שאם ההקש עצמו נצרך ללימוד דברים אחרים, שוב ניתן ללמוד ממנו גם דברים שנלמדו ממקום אחר. לא נקרא 'דבר הלמד בהיקש' שאין למדים ממנו, אלא כשההיקש כולו בא לצורך דבר הלמד. והתוס' שם תמהו על כך מכמה מקומות.

[לפרש"י נראה שמיושבת תמיהת התוס' לעיל (מט סע"ב) אמאי אצטריך היקשות חטאת ואשם הלא כתוב בשניהם 'קדש קדשים' יתירי לג"ש. ונראה שלפי האמת ג"ש זו לא נתקבלה להילמד, רק פירוש קושייתם למה הוצרך הכתוב להקיש והלא ייתר 'קדש קדשים' כמו שאמרו בסוגיא, וא"כ נלמד הכל בג"ש. אך לפרש"י אתי שפיר, שאילו היתה הג"ש מתקבלת, שוב היה לנו ללמוד על ידה דין 'צפון' הגם שבחטאת הוא נלמד ממקום אחר, וא"כ לא היינו למדים שדבר הלמד בהקש אינו חוזר ומלמד בג"ש, ע"ש בסוגיא. והתוס' הקשו לפי שיטתם שבכל אופן אין ללמוד].

מבואר בסוגיא שגם כשההקש מפורש בתורה, אין למדים ממנו למקום אחר, כנזכר. ואולם הקש מפורש המלמד על דברים האמורים בפרשה, למדים בו גם דברים שנלמדים ממקום אחר [אפילו למ"ד הימנו ודבר אחר אין למדים], שאם לא כן אין מתקיים ההקש המפורש בכתבו. כגון פר יוהכ"פ שנאמר בו 'וכן יעשה לאהל מועד' – ככל שעשה בפנים. וכן 'ככל חקת הפסח יעשו אתו' – הוקש פסח שני לראשון לכל דבר, גם לדברים הנלמדים ממקום אחר (עפ"י תוס' ביומא נא. על סמך הגמרא שם נו. אבל רש"י (שם נו) פירש אחרת ומשמע לכאן שאפילו בהקש מפורש הדברים אמורים. וע' גם בתוס' שם נה. ד"ה אלא). וכן בתוס' חולין (כא. ד"ה כמשפט) הוכיחו ש'כמשפט' נחשב הקש ואולם בשטמ"ק (ביצה כ:) לא כתב כן. וע"ש בשפת אמת. וצ"ע).

גילוי מלתא בעלמא, אינו בכלל 'למד', הלכך אין שייך בו דין 'למד מן הלמד' (כן מבואר בתוס' מנחות מז. ד"ה ואת ושם נא. ד"ה הרי ושם סא. סד"ה ה"מ. וכן בתוס' לעיל מח: ד"ה אלו. ע"ש. וכן שם בסוף העמוד מבואר בתוס' שיש הקש הבא לגלות לנו להקיש דבר מסוים אל דבר אחר שלא נוציא מן ההקש מכת דרש מסוים, ואין זה 'למד מן הלמד' דגילוי מלתא בעלמא הוא).

וכן כשהלימוד הוא ב'למד סתום מן המפורש' אין שייך בו למד מן הלמד (תוס' יומא סא:).

כאשר הלימוד הראשון בא לצמצם ולסיים את האמור בפרשה, אפשר ללמוד ממנה למקום אחר,

שלא בא הלימוד אלא לפרש שאין מדובר על כל דבר אלא על דבר מסוים. כגון מה שלמדנו בהקש שקרבן חטאת בא רק על דבר שזדונו כרת, ושוב למדים מחטאת לאשם-תלוי בגזרה שוה שגם הוא אינו בא אלא על דבר שחייבים על זדונו כרת. ולולא שהיינו למדים ההקש, היינו מעמידים פרשת החטאת בכל דבר וגם אשם תלוי היה בא על כל דבר, ולא בא ההקש אלא למעט ולסיים (עפ"י תוס' מה. ד"ה דכילי).

עוד בענין 'למד מן הלמד' – ע' תוס' לעיל מה. ד"ה מה, ומובא גם בשטמ"ק כריתות כב: אות ג.

2. כתבו התוס' (בד"ה אלא וביומא לב סע"א) שאין נקרא 'קדשים' לענין זה אלא דבר שהוא בגוף הקרבן ולא בכגון לבישת בגדים או טבילת הכהן וכיו"ב. והתוס' ביומא (כג:): צדדו בדבר. [וע' גם בתו"י (יומא לב סע"א) שהניחו לפי תירוץ אחד שגם בבגדי כהונה אמורים כללים אלו. וע"ע בתוס' לעיל (יא. ד"ה בא) שצדדו בענין טהרת מצורע דחשיב חולין].
בקדשי בדיק הבית – למדים מן הלמד (כן מבואר בתוס' להלן קה: ד, מה וביומא סח). ויש מי שכתב שאין הדבר מוסכם (ע' בשו"ת דובב מישרים ח"א עג).
ודבר הנוגע לדיני אכילת הקרבן – בכלל 'קדשים' הוא, ואינו למד מן הלמד (כן מבואר מהגמרא להלן נו.).

כאשר ה'למד' הוא קדשים וה'מלמד' חולין – לדעת רב פפא ורבינא אין למדים מן הלמד, דבתר למד אזלינן. ולדעת מר זוטרא בריה דרב מרי – למדים, דבתר מלמד אזלינן והרי הוא חולין.
וכתבו הרשב"ם ותוס' (מובא בשטמ"ק דף נא אותיות א טו. וע"ש הלשון. וכ"כ בקרן אורה) שאם שני המלמדים חולין ורק הלמד האחרון הוא קדשים – מודה רב פפא שלמדים ואין הולכים כאן אחר ה'למד' האחרון.
ומרש"י משמע שאינו סובר כן. (ועתוס' יבמות ע: סד"ה דפסח ובמהרש"א שם).

כאשר ה'למד' הוא חולין וה'מלמד' קדשים – מבואר בגמרא במכות (יט. וכ"ה בתוס' בסנהדרין מב:): שתלוי הדבר באותה מחלוקת, אם בתר למד אזלינן [כי אז למדים, שהרי הוא חולין] או בתר מלמד.

3. התוס' (ד"ה אמר) העירו מסוגיא דמנחות (עז:): שנראה לפשוט שמלמד בבנין אב לדעת רבינא. ונשאר בקושיא. ולפי מה שכתב רש"י בשבועות (ט) נראה גם כן שמסקנת הסוגיא שמלמד (ע' בהערה 5). ואולם בסוגיא במנחות עו. נראה שאין הדבר מוכרע.

4. וכן מציינו מקור נוסף ללימוד גזרה שוה מגזרה שוה; לעיל מה. 'אתי פיגול עון עון מנותר ואתי נותר חילול חילול מטומאה'.
ואפילו הן מאה גזרות שוות, למדים (כן נקטו תוס' כהנחה פשוטה).

צריך באור בדברי התוס' בהוריות (ה). שכתבו שאין למדים ג"ש מג"ש בקדשים. וכ"כ המהרש"א (שם בע"ב). וע"ע במהרש"א יבמות ט. ובערוך לנר שם. (וכן ע' בלשון השטמ"ק לעיל מד. על תד"ה ואתי, אות לג). וצ"ע בכ"ז.
כמו כן קשה על התוס' בהוריות שם שנקטו בפשטות על סמך סוגיתנו שדבר הלמד בגזרה שוה אינו חוזר ומלמד בהקש, והלא כאן אמרו שלר"פ למדים (וכ"כ התוס' בכמה מקומות, כדלהלן), וגם למר זוטרא – הרי זה ספק.

5. רש"י בשבועות (ט: ד"ה שער ושעיר) כתב עפ"י סוגיתנו שדבר הלמד בבנין אב חוזר ומלמד בהקש. והוסיף, שכל הנלמד בשאר המדות מלבד בהקש – חוזר ומלמד בהקש. [ובזה יש לפרש דברי רש"י לעיל מז: דילפי' דם משמן, כפשטותם, וא"צ למש"כ התוס' ביומא (סא: ד"ה מה) שהכוונה ילמד סתום מן המפורש].

ונראה כוונתו שאע"פ שלא פשטו כאן – זהו רק למר זוטרא שגם בג"ש וק"ו לא נפשט, אבל לרב פפא מסתבר שאין הבדל בין בנין אב לשאר המדות, וחוזר ומלמד בהקש. וכנראה נקט למסקנא כשיטת רב פפא ורבינא שהם רבים, ואף למר זוטרא אין כאן אלא ספק. (וכן כתבו התוס' להלן נו: ד"ה היינו ובמנחות עה. ד"ה הימנו. ותורא"ש בשבועות (י.) דקיימא לן דבר הלמד בג"ש חוזר ומלמד בהקש – משמע שנקטו שהמסקנא כרב פפא. וכן נראה לכאורה מהסוגיא לעיל יד. דילפינן מחשבת חוץ למקומו בהקש מחוץ לזמנו דלא ידעינן אלא בקל וחומר משלא לשמה. וע"ע לעיל יא. ובתד"ה בא.)

ועוד י"ל בטעמו, שכל שלא פשטו והביאו מקור וראיה מן המקראות שאין ללמוד – ממילא למדים. ואולם מלשון התוס' להלן (נה. ד"ה מה) נראה שנקטו שדבר הלמד בק"ו אינו חוזר ומלמד בהקש מלבד לשיטת רב פפא. (וע"ע בתוס' להלן צח. ד"ה כדי ובתוס' יומא לב. ד"ה מה ותוס' יבמות ע: ד"ה דפסח.)

יש מי שכתב שפעמים דנים הקש מדבר הבא בקל וחומר; כאשר אין למדים מההקש שום דבר אחר, כי אז עדיף הוא מגזרה שוה (כדהתוס' מח.). (ע' בחדושי הנצי"ב יומא לב.).

6. יש אומרים שלדעת רש"י למסקנא נדחתה הראיה. ולא נפשטה הבעיה. (ע' ברכת הובת, קרן אורה, יד דוד). ואולם התוס' (כאן ובדף מז: ד"ה מה) כתבו בפשיטות שמלמד.

7. יש מי שכתב שאין הדבר מוסכם על דעת הכל – ע' מצפה איתן מט: נו:

8. י"א שהקש של 'וי"ו מוסיף על ענין הראשון' עדיף משאר היקשות ולמדים בו למד מן הלמד (הרא"ם; לח"מ איסורי מזבח ג,א. ובתוס' לא נחתו לחילוק זה).

מבואר לעיל (מא. ובפרש"י) שכשהכפיל הכתוב את ההקש, הרי זה כאילו כתוב בפירוש ולמדים ממנו למקום אחר, שמפני כן הכפילו, כדי ללמוד הימנו הלאה.

ע' מכות יט: שדם שהוקש לבשר נחשב עמו לדבר אחד ולמדים ממנו למקום אחר (ע"ש חדושים ובאורים).

9. וכ"כ התוס' לעיל ח: ד"ה הנך. ואולם התוס' כאן הקשו ממקומות בש"ס שנראה שנקטו בפשיטות שדבר הלמד בהיקש חוזר ומלמד בבנין אב.

10. לפירוש אחד בתוס' (לעיל כג רע"א), סתמא דגמרא (שם) מקשה ב'אם תמצי לומר' שלמדים קל וחומר מבנין אב.

11. ע' בלשון הגמרא לעיל (מא.). 'וכי דבר הלמד בהיקש חוזר ומלמד בק"ו? אמר ר"פ קסבר תנא דבי רי"ש דבר הלמד בהיקש חוזר ומלמד בק"ו – קצת יש לדקדק שאין הדבר מוסכם על הכל. ואולם בסוגיתנו נוקטים דברי רבי ישמעאל כהנחה פשוטה [וקבלה היא שקיבל מרבותיו לדרוש כן. ערש"י], וסוגיא במקומה עיקר.